

Katarzyna Zimnoch

Uniwersytet w Białymstoku

Katedra Filologicznych Badań Interdyscyplinarnych

ORCID: 0000-0002-4237-9675

WYDANIA DZIEŁ ADAMA MICKIEWICZA W LATACH 1918–1939

Adam Mickiewicz jest bez wątpienia jednym z poetów najlepiej rozpoznawalnych przez polską publiczność czytającą. Powinno to być zauważalne również na rynku wydawniczym. W XIX wieku na publikowanie jego twórczości wpływała polityka państw zaborczych, zwłaszcza obowiązująca cenzura. Warto przyjrzeć się, jak potoczyły się losy wydawnicze twórczości Mickiewicza po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. W tej pracy badaniami objęto publikacje samoistne wydawniczo, które ukazały się w latach 1918–1939. Wzięto pod uwagę zarówno wydania zbiorowe, jak i tytuły wydawane osobno, a także tłumaczenia dzieł poety. Dokonano analizy chronologicznej ukazywania się publikacji, miejsc wydania, oficyn wydawniczych oraz przedstawione zostały ważniejsze inicjatywy, w tym państwowe, rozpowszechniania utworów poety. Badania te mają na celu przede wszystkim ukazanie kiedy, gdzie i przez kogo była wydawana twórczość Adama Mickiewicza w dwudziestoleciu międzywojennym.

Metodologia badań, źródła

Badaniami objęto wydawnictwa samoistne, a więc publikacje odrębne, autonomiczne o własnej karcie tytułowej i paginacji, wydawane jako jednostka fizyczna lub zespół jednostek fizycznych¹. Są to zarówno wydania zbiorowe utworów i prac Mickiewicza, w tym wybory twórczości, antologie, tłumaczenia, a także pojedyncze utwory. Wzięto pod uwagę utwory literackie wiersza oraz przekłady literackie, wykłady, pisma filomackie, historyczne i filozoficzne.

¹ Hasło: *wydawnictwo samoistne*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza*, oprac. G. Czapnik, Z. Gruszka, przy współpr. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2011, s. 365; *Słownik języka polskiego*: <https://sjp.pwn.pl/sjp/wydawnictwo-samoistne;2538950.html>.

Głównymi źródłami był „Urzędowy Wykaz Druków” ukazujący się w latach 1928–1939², kartoteka kartkowa znajdująca się w Zakładzie Bibliografii Polskiej 1901–1939 Biblioteki Narodowej oraz opracowania bibliograficzne, przede wszystkim „Nowy Korbut”, t. 10³, *Dawni pisarze polscy* (tzw. „Mały Korbut”)⁴, a także katalogi większych polskich bibliotek (Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego), a przede wszystkim centralny katalog NUKAT i międzynarodowy – WorldCAT. Na ich podstawie ustalono o 55 tytułów wydawniczych (jednostek wydawniczych) więcej niż odnotowano w „Nowym Korbutcie”, co nie jest zarzutem wobec tego monumentalnego wydawnictwa, które w swoich założeniach bierze pod uwagę selektywny wybór literatury⁵.

Kilka słów wyjaśnienia wymagają pojęcia stosowane w statystyce wydawniczej. Jej podstawową jednostką jest tytuł wydawniczy (jednostka wydawnicza), czyli: „dzieło całkowite lub samoistna jego część wydane w zamkniętej postaci; inaczej: całość wydawnicza”⁶. W przypadku pojedynczych utworów wydanych samoistnie liczba tytułów pokrywa się z liczbą pozycji bibliograficznych, które definiowane są jako: „część spisu bibliograficznego obejmująca z reguły opis bibliograficzny jednego dokumentu (...). Pozycja bibliograficzna zbiorowa skupia kilka

² O rejestracji urzędowej druków w II Rzeczypospolitej zob. J. Sadowska, *Z problemów urzędowej rejestracji druków w II Rzeczypospolitej: egzemplarz obowiązkowy, bibliografia narodowa, statystyka wydawnicza*, „Roczniki Biblioteczne” R. 56 (2017), s. 191–206.

³ *Adam Mickiewicz: twórczość*, vol. 1, oprac. zespół: Z. Przychodniak (kierownictwo i redakcja naukowa), J. Borowczyk, Z. Dambek-Giallellis, E. Lijewska, A. Przybyszewska, Warszawa 2019 (Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut” t. 10, vol. 1), dalej skrót NK, t. 10, vol. 1.

⁴ Pięciotomowe opracowanie zespołowe *Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 1–5, Warszawa 2000–2004 (hasło *Mickiewicz Adam*, oprac. J. Maciejewski, uzup. J. Fiećko, t. 3, Warszawa 2002, s. 16–46).

⁵ Redaktorzy „Nowego Korbuta” podkreślali, że odnotowano wszystkie autografy, pierwodruki, a także ważniejsze przedruki oraz wydania tekstów Adama Mickiewicza, ale przyjęto pewne zasady ilościowej selekcji rejestrowanych materiałów. Zob. NK, s. 11–12. Obrazowo odniósł się do tego zagadnienia kierownik projektu prof. Zbigniew Przychodniak: „Jeśli zadanie stworzenia bibliografii Mickiewiczowskiej (w korbutowym wydaniu) okazało się wykonalne w jakkolwiek zadowalającej postaci – to przyczyniły się do tego trzy zasadnicze czynniki. Po pierwsze, przyjęta od samego początku serii „Nowego Korbuta” zasada selekcji materiałów. Bez tego „przyznany” Mickiewiczowi tom 10 musiałby rozrosnąć się do objętości co najmniej kilkunastu woluminów. (...) Oczywiście, zasada selektywnego doboru nie może dotyczyć materiałów oryginalnych i ważnych, tj. opisu podstawowych postaci utworów pisarza, a więc autografów, pierwodruków i pierwszych publikacji czasopiśmienniczych, publikacji kontrolowanych przez autora, pierwszych wydań książkowych. Konieczną selekcję można natomiast przeprowadzić pośród publikacji niejako „wtórnych”, doraźnych, fragmentarycznych”, Z. Przychodniak, *Jak powstawała korbutowa bibliografia Adama Mickiewicza*, „Biblioteka” 2017, nr 21 (30), s. 198.

⁶ Hasło: *jednostka wydawnicza, tytuł wydawniczy*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza...*, s. 128.

opisów bibliograficznych, np. opisy wielu wydań tego samego dzieła”⁷. Jest to też zgodne z zaleceniami i normami UNESCO⁸. Nie we wszystkich krajach (w tym również w Polsce w latach 1951–1962) przyjmuje się te dane za podstawową jednostkę do statystyki. Niekiedy brane są pod uwagę tzw. woluminy wydawnicze⁹. W celu doprecyzowania przedmiotu badań należy również wyjaśnić pojęcie wydania (edycja), które oznacza ogólną liczbę publikowania danego tytułu, a dokładniej: „ogłoszenie dzieła drukiem w określonej formie graficznej i edytorskiej; wszystkie egzemplarze dzieła wyprodukowane z tego samego wzorca, np. składu drukarskiego, lub matrycy nośnika elektronicznego, w ramach jednej inicjatywy wydawniczej”¹⁰. Ponadto istotną dla badania twórczości jest sprawa kolejności wydań. Wydania drugie i kolejne mogą wskazywać na wartość poszczególnych dzieł, które warto wznawiać, nieraz po wielu latach. W statystyce wydawniczej, jak wskazano wyżej, tomy („część dzieła wydzielona przez autora lub wydawcę, zaopatrzona we własną kartę tytułową i czasem odrębny lub dodatkowy tytuł, najczęściej wydawniczo samoistna”¹¹) nie mają większego znaczenia. Jednak w celu dokładniejszego zilustrowania omawianego zagadnienia postanowiono zasygnalizować, jak niekiedy obszernie to były dzieła. Liczbę edycji i tomów podawała również Małgorzata Rowicka w swoich badaniach nad twórczością wieszczą wydawaną w XIX wieku¹².

Podejmowane badania, poprzez przedstawienie i analizę materiału bibliograficznego, pozwalają dookreślić pewne zjawiska związane z wydawaniem dzieł Mickiewicza w badanym okresie, które wcześniej funkcjonowały jako hipotezy, sugestie czy też intuicyjne interpretacje. Statystyka opisanych zjawisk umożliwiła prowadzenie różnorodnych, wieloaspektowych interpretacji.

⁷ Pozycja bibliograficzna – „część spisu bibliograficznego obejmująca z reguły opis bibliograficzny jednego dokumentu (...). Pozycja bibliograficzna zbiorowa skupia kilka opisów bibliograficznych, np. opisy wielu wydań tego samego dzieła”. Zob. hasło: *pozycja bibliograficzna*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza...*, s. 269.

⁸ K. Ramlau-Klekowska, *Normy z zakresu statystyki bibliotecznej i wydawniczej oraz dziedzin pokrewnych*, „Przegląd Biblioteczny” 2001, z. 1/2, s. 97–105.

⁹ Zagadnienie te omawia Maria Czarnowska. Zob. M. Czarnowska, *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego 1501–1965*, Warszawa 1967, s. 20–24, 74–78; też, *Z zagadnień statystyki wydawnictw*, „Przegląd Biblioteczny” 1956, z. 1, s. 36–46.

¹⁰ Hasło: *wydanie*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza...*, s. 359.

¹¹ Hasło: *tom*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza...*, s. 339.

¹² M. Rowicka, *Wydawnicze losy twórczości Adama Mickiewicza w Królestwie Polskim*, „Roczniki Biblioteczne” 2008 (R. 52), s. 15–30.

Ogólna charakterystyka

Można przyjąć, że w latach 1918–1939 ukazało się co najmniej 236 tytułów wydawniczych będących publikacjami samoistnymi twórczości Mickiewicza, w tym 62, to wydania zbiorowe zawierające zarówno utwory różnorodnego gatunkowo, jak i zbiory tekstów tego samego typu, w tym tzw. cykle autorskie, a 174 to edycje pojedynczych utworów. Do tej liczby należałoby dodać kolejne wydania tych pozycji bibliograficznych (razem 68, w tym 27 kolejnych wydań zbiorowych, 41 pojedynczych utworów). Ponadto 21 tytułów ukazało się w kilku częściach lub tomach. Były to publikacje liczące od kilku do kilkudziesięciu tomów. W dwudziestoleciu międzywojennym razem wydano więc 403 tomy z pracami wieszczka.

Wydawano je w językach oryginału: polskim i francuskim, a także w przekładach w 18 językach: angielskim, białoruskim, bułgarskim, czeskim, esperanto, fińskim, francuskim, irlandzkim, jidysz, litewskim, łotewskim, niemieckim, rosyjskim, serbsko-chorwackim, słowackim, szwedzkim, ukraińskim i włoskim.

Najczęściej w badanym okresie wydawano *Pana Tadeusza* (57 tytułów wydawniczych, 74 wydania), co przedstawiono w tabeli 1. Przy tej pozycji zwraca uwagę przewaga wydawnictw tylko z jednym utworem nad pracami zbiorowymi, co nie jest zaskakujące, biorąc pod uwagę długość dzieła i jego popularność w oświacie. Na drugim miejscu znalazły się *Dziady* (50 tytułów wydawniczych, 70 wydań). W dalszej kolejności, biorąc pod uwagę liczbę tytułów wydawniczych, należy wymienić: *Konrada Wallenroda*, *Sonety*, *Ballady i romanse*, *Grażynę* i *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*. Nieco inaczej wygląda sytuacja biorąc pod uwagę ogółem wszystkie wydania. Wówczas na drugim miejscu obok *Dziadów* znalazła się *Grażyna*, a dalej: *Sonety*, *Ballady i romanse*, *Konrad Wallenrod* i *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*.

Najwięcej razy, wznawiano gebethnerowskie wydanie *Grażyny* z 1918 roku (razem dziesięć wydań), pięć razy krakowskie wydanie *Dziadów: część trzecią* przygotowane przez Józefa Kallenbacha i czterokrotnie *Grażynę* w opracowaniu Józefa Tretiaka i Henryka Życzyńskiego. Z wydań zbiorowych najczęściej wydawano prace zredagowane przez Tadeusza Piniego *Dzieła poetyckie*, które ukazały się ośmiokrotnie – siedem razy z adresem wydawniczym w Nowogródku i raz w Warszawie. Powstały one na podstawie *Pism poetycznych* wcześniej wydanych czterokrotnie w Krakowie, *Poezje* ze wstępem i objaśnieniami Józefa Kallenbacha (cztery wydania dla tomu pierwszego i dwa dla drugiego), a także wybór dzieł poety w języku francuskim: *Chefs-d'œuvre d'Adam Mickiewicz traduits par lui même et par ses fils. Avec une notice sur la vie de l'auteur par Ladislas Mickiewicz* (w tłumaczeniu polskim: *Arcydziała Adama Mickiewicza w przekładzie jego samego i jego synów* na podsta-

wie wydania z 1882 roku) wydane w Paryżu nakładem Księgarni Bossarda Ponadto w badanym okresie ukazało się 10 wznowień tytułów wydawanych przed 1918 rokiem. Uwagę zwraca szczególnie czwarte wydanie czeskiego tłumaczenia *Pana Tadeusza* (*Pan Tadeáš čili Poslední zájezd na Litvě*, Praga 1925).

Tab. 1. Lista rangowa utworów Adama Mickiewicza wydawanych w latach 1918–1939

Lp.	tytuł utworu	tytuły wydawnicze pojedynczych utworów	utwory w dziełach zebranych ¹³	ogółem tytuły wydawnicze	kolejne wydania pojedynczych utworów	utwory w kolejnych wydaniach dzieł zebranych	ogółem kolejne wydania	ogółem wszystkie wydania tytułów wydawniczych
1	<i>Pan Tadeusz</i>	47	10	57	8	9	17	74
2	<i>Dziady</i>	36	14	50	6	14	20	70
2	<i>Grażyna</i>	15	15	30	13	27	40	70
4	<i>Sonety</i>	14	19	33	0	19	19	52
5	<i>Ballady i romanse</i>	12	19	31	2	17	19	50
5	<i>Konrad Wallenrod</i>	21	14	35	3	12	15	50
7	<i>Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego</i>	15	10	25	4	20	24	49

Źródło: Opracowanie własne

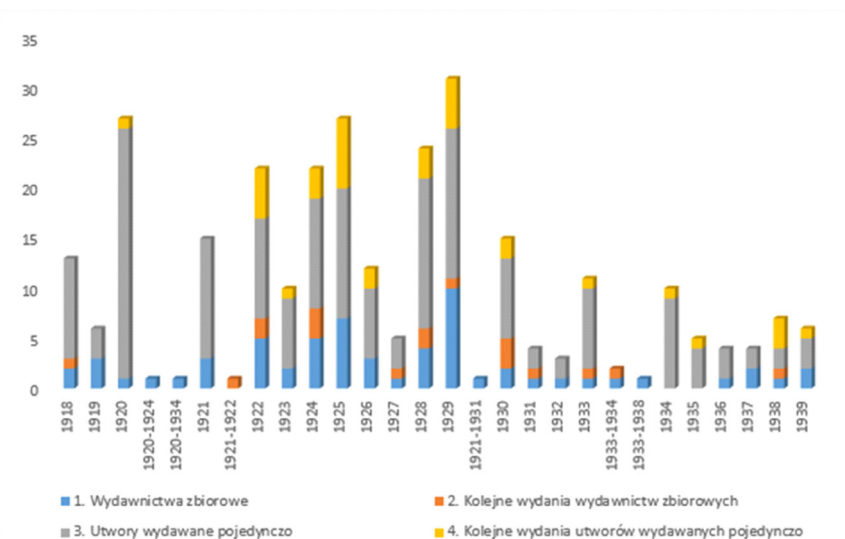
Należy zauważyć, że 25 tytułów wydawniczych ukazało się w kilku tomach, od 2 do 20. Najobszerniejsze, liczące 20 tomów w 10 woluminach, były *Dzieła* wydane pod redakcją Manfreda Kridla, z przedmową Tadeusza Boya-Żeleńskiego i drzeworytami Stefana Mroźewskiego. Ponadto, z planowanego kilkunastotomowego tzw. wydania sejmowego, ukazało się 8 tomów. W siedmiu tomach ukazały się *Dzieła* wydane w Mikołowie tuż po I wojnie światowej, a w pięciu *Dzieła prozą* wydawane przez Tadeusza Piniego.

¹³ Wzięto pod uwagę jedynie utwory drukowane w całości w wydawnictwach zbiorowych.

Chronologia wydawnicza

Na wykresie 1 pokazano chronologię wydawniczą prac Adama Mickiewicza w latach 1918–1939. Z dokonanej analizy widać, że najwięcej tomów z utworami wieszcza w okresie międzywojennym wydano w latach dwudziestych. Podobne rezultaty przynosi analiza chronologii wydawania prac, biorąc pod uwagę wszystkie tomy, co może być ważne w przypadku wydawnictw wielotomowych, gdyż poszczególne części ukazywały się w różnych latach. Wówczas drukiem wyszły 323 tomy z twórczością poety, stanowiło to 69,5% wszystkich badanych prac. Dominowały pierwsze wydania (187). W tym okresie widać również przewagę edycji z pojedynczymi utworami wieszcza.

Wykres nr 1.

Wykres nr 1. Chronologia wydawnicza tytułów wydawniczych z utworami Adama Mickiewicza wydanych w latach 1918–1939

Warto zwrócić uwagę na pierwsze inicjatywy wydawnicze w tym czasie. Niewątpliwie, wśród publikacji z 1918 i 1919 roku wyróżniają się tłumaczenia. Wówczas ukazał się *Pan Tadeusz* przełożony przez Antoniego Grabowskiego na esperanto (*Sinjoro Tadeo*). Przekład ten został wydany w Warszawie przez przedsiębiorstwo wydawnicze i księgarskie Gebethnera i Wolffa, a wydrukowany u Lucjana Bogusławskiego. Drugim tłumaczeniem były wykłady literatur słowiańskich Mickiewicza w przekładzie Wincentego Lutosławskiego na język włoski

(*Gli Slavi*) i wydane w Mediolanie. Rok później, w Monachium ukazały się dwa przekłady twórczości wieszczka w języku niemieckim. Zbiór poezji Mickiewicza (*Poetische Werke*) ze wstępem Aleksandra Brücknera wydano u Georga Müllera, a *Sonety krymskie* (*Sonette aus der Krim*) w wydawnictwie Roland założonym przez Alberta Mundta, historyka sztuki. Obie pozycje tłumaczył Arthur Ernst Rutra. W tym samym roku w Wilnie ukazało się dwujęzyczne litewsko-polskie wydanie wybranych utworów wieszczka na użytek szkolny (*Iš Adomo Mickevičiaus raštų*). Wyboru dokonał Mykolas Biržiška, a tłumaczeń dokonywali m.in. Vincas Kudirka, Stanisław (Stanislovas) Dagilis. Pozycja ta kilka lat później doczekała się kolejnego nieco zmienionego wydania, tym razem w Kownie w 1927 roku.

W 1918 roku dwukrotnie wydano także *Przekłady* Adama Mickiewicza ze wstępem i opracowaniem Henryka Gallego, najpierw w serii „Arcydzieła Literatury Wszechświatowej”, a następnie w „Biblioteczce Narodowej”¹⁴. Podjęło się tego Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie, ale na stronie tytułowej znajduje się informacja, że wydano je w Lublinie na ul. Namiestnikowskiej, a więc wówczas gdy Arctowie nabyli tam księgarnię L. Czarnieckiej. Podobnie wydano, również w opracowaniu Gallego, *Ballady i romanse*, które były drugim wydaniem publikacji z 1911 roku¹⁵. Wydawnictwa te są więc śladem, że w 1918 roku próbowano reaktywować arctowską placówkę lubelską¹⁶. Wybór pozycji do druku również nie był przypadkowy, gdyż dawał możliwość reklamy tej filii i sprzedanie nakładu, co prawdopodobnie miało miejsce, gdyż szybko pojawiło się kolejne wznowienie tytułu. W *Przedmowie* jako powody wydania *Przekładów* sugerowano przede wszystkim możliwość poznania różnorodnych wpływów literackich, którym ulegał poeta w swej twórczości poetyckiej oraz ukazanie, że wieszcz sięgał po oryginały¹⁷.

Pierwsze lata w niepodległej Polsce przyniosły kilka wydań uznawanego za jeden z fundamentów polskiego mesjanizmu tytułu *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*. W 1918 roku wydano je trzykrotnie, dwa razy w Warszawie (w wydawnictwie Arcta oraz nakładem księgarni Kazimierza Idzikowskiego) i jeden raz w języku rosyjskim w Moskwie, było to drugie wydanie w opracowaniu Anatolija Winogradowa z 1917 roku. Warto zwrócić uwagę, że ponad połowa

¹⁴ NK podaje Warszawę, ale w samym dokumencie jest Lublin, w Warszawie drukowano.

¹⁵ Kolejne trzecie wydanie ukazało się w 1922 roku, co znamienne jako miejsce wydania wskazało: Warszawę, Poznań, Lwów, Równe, Lublin, Łódź i Wilno.

¹⁶ M. Wełna-Adrianek, *Historia księgarni Arctów w Lublinie*, „Księgarz” 1970, nr 2, s. 45–54.

¹⁷ *Przedmowa*, w: A. Mickiewicz, *Przekłady*, ze wstępem i objaśnieniami Henryka Gallego, Lublin: Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie 1918 (Drukarnia M. Arcta w Warszawie), Seria: Arcydzieła Literatury Wszechświatowej, s. 3.

pozycji z badanego okresu, bo aż 10, ukazała się drukiem do 1920 roku. Wydawano je w: Krakowie, Lwowie, Łodzi, Warszawie i Złoczowie, a także irlandzkie tłumaczenie w Dublinie i rosyjskie w Moskwie. Z kolei, brakuje przedruków tej pozycji w województwach zachodnich II Rzeczypospolitej, a trzeba pamiętać, że według badań Jarosława Maciejewskiego, Małgorzaty Rowickiej i Ewy Skorupy, *Ksiąg...* nie wolno było wcześniej publikować w zaborze pruskim¹⁸.

Spośród publikacji z pierwszych lat II Rzeczypospolitej na uwagę zasługują wspomniane siedmiotomowe *Dzieła* Adama Mickiewicza wydane tuż po wojnie, ale w czasie powstań śląskich, przez Spółkę Wydawniczą Karola Miarki w Mikołowie (ok. 1919). Opublikowano w nich najważniejsze utwory wieszczka i wybór jego korespondencji. Kilka lat później, w latach 1921–1922, wydanie wznowiono. Pozycja ta doskonale odzwierciedla działalność tej drukarni, powstałej w XIX na Górnym Śląsku, która poprzez swój kulturalny i społeczny program działania wpływała na rozbudzanie i utrzymanie polskiej świadomości narodowej¹⁹.

W bibliografiach polskich (np. „Nowym Korbucie”) na rok 1918 datowana jest także broszura wydana w Raperswilu pt. *Wybór poezji Adama Mickiewicza*, która była, jak sugeruje tytuł nagłówekowy: „dodatkiem do numeru Mickiewiczowskiego »Jeńca Polaka«”²⁰. Była to gazeta obozowa wydawana w latach 1917–1919 przez Polaków w obozie Le Puy we Francji. Drukowano w niej materiały o tematyce społeczno-politycznej, kulturalnej i historycznej, a także tak jak zapowiadano załączano „do każdego numeru osobny *dodatek literacki*, zawierający krótsze powieści, pieśni narodowe i ludowe lub też ciekawe wyimki z piśmiennictwa polskiego”²¹. W omawianej publikacji zamieszczono utwory takie jak: *Oda do młodości*, *Pieśń żołnierza*, *Rok 1812* (Wyjątek z *Pana Tadeusza*, księgi XI), *Stępy akermanskie* (sonet), *Pies i wilk* (bajka). Odpowiadało więc to celom wyznaczonym przez wydawców gazetki. Niemniej jednak, moim zdaniem, omawiana pozycja została wydana nie w 1918 roku w Raperswilu, a w 1917 w Le Puy, jako dodatek do 8 numeru omówionej gazetki²².

¹⁸ O prześladowaniu tego tekstu przez władze na tych terenach pisali: E. Skorupa, *Polskie symbole kulturowe przed sądem pruskim 1871–1914. „O podburzaniu do gwałtów...”*, Kraków 2004, s. 320–336; K. Kopczyński, *Mickiewicz w systemie carskich zakazów: 1831–1855: cenzura, prawo i próby ich oficjalnego omijania*, „Pamiętnik Literacki” t. 83 (1992), z. 3, s. 153–170; J. Maciejewski, *Cenzorzy i policjanci pruscy nad tekstami Mickiewicza (Wielkie Księstwo Poznańskie – rok 1833)*, w: *Miscellanea z okresu romantyzmu*, cz. 2, pod red. J. Maciejewski, Wrocław 1972, s. 433–473.

¹⁹ Drukarnia założona przez Karola Miarkę, następnie prowadzona przez jego syna Karola. W 1910 r. zakład został sprzedany koncernowi prasowemu Adama Napieralskiego.

²⁰ Takie informacje są zarówno w bazach Biblioteki Narodowej, jak i w „Nowym Korbucie”.

²¹ *Od Redakcji*, „Jeńca Polak” 1917, nr 1, s. 1.

²² Tak jest również w katalogu Biblioteki Narodowej Francji.

Podsumowując, w tych pierwszych inicjatywach wydawniczych po I wojnie światowej wybrzmiewają przede wszystkim nastroje Polaków – koniec wojny, odzyskanie niepodległości, nadzieje i marzenia, nieograniczona cenzurą możliwość promowania literatury.

Śledząc daty publikacji dzieł Mickiewicza w badanym okresie, zauważmy, iż zdecydowanie wyróżnia się rok 1929, w którym wydano 32 tytuły, w tym kilka wielotomowych, co dało 77 tomów z twórczością wieszczą. Wśród nich znalazły się wspomniane dwudziestotomowe *Dzieła* pod red. Manfreda Kridla wydane w Warszawie w Drukarni „Rola” Jana Buriana w ramach serii „Biblioteka Arcydzieł Literatury”. Pozycję tę wznowiono jeszcze w tym samym roku. Zawarto w niej niemal całą twórczość Mickiewicza: wiersze, poematy, przekłady, a także jego pisma i mowy, artykuły literackie, wykłady. Wydanie to w założeniu popularne, miało „dać możliwie pełny obraz twórczości” wieszczą i kierowane było do szerokiego kręgu odbiorców²³. W tym samym roku ukazały się czterotomowe *Poezje* przygotowane przez Stanisława Pigonia, wydane we Lwowie u „Gubrynowicza i Syna” oraz również czterotomowe *Pisma* ze wstępem A. Tarnowskiego, które ukazały się w Łodzi, nakładem A. F. Mittlera. W 1929 roku wydawnictwo Gebethnera i Wolffa w Warszawie wydało dwa zbiory wyboru wierszy Mickiewicza w tłumaczeniu francuskim oraz wybór listów, pism towianistycznych, artykułów politycznych z *La Tribune des peuples*, fragmenty prelekcji paryskich, które ukazały się pod patronatem Towarzystwa Wymiany Literackiej i Artystycznej między Polską a Francją w Paryżu (*L'Homme éternel. Pages choisies et prose*). W tym samym roku ukazały się także zbiory poezji Mickiewicza w języku rosyjskim, słowackim i ukraińskim.

Nad wydaniami prac, które ukazały się w latach 20., pracowali znani i cieni ni uczeni. Można wymienić tak znakomitych badaczy: Wilhelma Bruchnalskiego, Adama Cehaka (który częściej podpisywał się pseudonimem Adam Stodor), Annę Chorowiczową, Henryka Gallego, Konrada Górskiego, Józefa Kallenbacha, Stanisława Pigonia, Tadeusza Piniego, Jana Stera i Leona Sternklara (pseudonim Zbigniew Zaturski), Jana Stura, Henryka Szypera i R. Wydźgę.

Ponadto widać, że do końca lat dwudziestych przeważają edycje pojedynczych utworów poety. Ich liczba zaczyna znacząco spadać od początku lat trzydziestych, np. w 1931 roku wydrukowano jedną, a w 1932 nie wydano żadnej publikacji pojedynczego utworu i wówczas większość prac wieszczą ukazuje się w pracach zbiorowych.

²³ A. Mickiewicz, *Dzieła*, pod red. M. Kridla, z przedmową T. Boy-Żeleńskiego, Warszawa 1929, t. I, s. 39–40.

W 1933 roku zaczyna się ukazywać długo oczekiwane tzw. „wydawnictwo sejmowe”. Była to inicjatywa ogłoszona 18 grudnia 1920 roku przez Sejm Ustawodawczy II Rzeczypospolitej. Zamierzano wydać na koszt skarbu państwa pełną edycję wszystkich dzieł Mickiewicza, przeznaczoną dla szerokiego ogółu. Niestety, uchwała ta nie doczekała się pełnej realizacji. Najpierw przez długie lata, czekano na zapowiedziane wydania. Niewątpliwie opracowanie tego typu edycji krytycznych jest czasochłonne. Pierwsze tomy o numerach: 5, 6, 11 i 16 ukazały się dopiero w 1933 roku, w następnych latach ukazały się jeszcze cztery tomy: t. 4 (1934), t. 7 (1936), t. 9 (1935), t. 13 (1936). W 1939 roku zaczęto drukować tom 8, a następnie przerwano ze względu na wybuch wojny, a przygotowane materiały do kolejnych opracowań (t. 1, 2 i 14) uległy zniszczeniu. Teoretyczną podstawę edytorską tej edycji wyłożył Wilhelm Bruchnalski w rozprawie pt. *Próba kanonu wydawniczego w zastosowaniu do zbiorowej edycji „Dzieł wszystkich” Mickiewicza*²⁴. Jak podkreśla Julian Maślanka, była to pierwsza tego typu instrukcja w polskim edytorstwie²⁵. Redaktorami tego ważnego przedsięwzięcia edytorskiego zostali Artur Górski i Stanisław Pigoń, a w opracowaniu poszczególnych tomów brało udział grono wybitnych specjalistów: Leon Płoszewski (t. 9), Jan Czubek (t. 13), Stefan Kołaczkowski, Jerzy Kowalski, Aleksander Łucki, Tadeusz Makowiecki, Władysław Mickiewicz, Leon Płoszewski, Jan Rozwadowski, Kazimierz Tymieniecki, Tadeusz Zieliński i Henryk Życzyński (t. 5–7, 13, 16), Józef Ujejski (t. 2). Wiktor Weintraub podkreślał, że to wydanie miało duże znaczenie w studiach nad prozą Mickiewicza. Teksty wówczas wydane po raz pierwszy zostały tu krytycznie ustalone i naukowo opracowane, niestety nie w całości. Ponadto zwracał on uwagę, że edycja ta była kompromisem między wydaniem krytycznym a popularnym (aparatus krytyczny w wyborze, modernizacja pisowni, francuska proza Mickiewicza w przekładach)²⁶. W ramach wydania sejmowego, oprócz *Pana Tadeusza*, zdołano wydać jedynie prozę. Niemniej jednak była to bardzo cenna inicjatywa, według Konrada Górskiego wydanie to zostało uznane za doniosłą pozycję w dziejach polskiego edytorstwa i stworzyło podstawę w wielu punktach dla wydań po 1945 roku²⁷.

²⁴ W. Bruchnalski, *Próba kanonu wydawniczego w zastosowaniu do zbiorowej edycji „Dzieł wszystkich Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki” t. 20 (1923), z. 1/4, s. 126–154.

²⁵ J. Maślanka, *Stanisław Pigoń jako edytor dzieł Mickiewicza*, w: *Profesor z Komborni: Stanisław Pigoń w czterdziestą rocznicę śmierci*, Kraków 2010, s. 108. Niestety, jednak nie pociągnęła ona za sobą szerszej zakrojonej debaty, o czym pisała Maria Prussak, zob. tejeż, *Zmierzch edycji krytycznych?*, „Pamiętnik Literacki” 2020, z. 4, s. 32–33.

²⁶ W. Weintraub, „Dzieła wszystkie”, t. 1–5, *Adam Mickiewicz, pod redakcją Konrada Górskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969 [recenzja], „Pamiętnik Literacki” 1971, 62/1, s. 306.

²⁷ K. Górski, *Wydania zbiorowe dzieł Mickiewicza w Polsce Ludowej*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” R. 9 (1974), s. 14.

Wracając do lat 30. należy zwrócić uwagę na działalność Komitetu Uwiecznienia Pamięci Adama Mickiewicza w Nowogródku. Powstał on przy okazji inicjatywy wznoszenia tam kopca Mickiewicza. Komitet podjął się kilku ważnych działań w celu – jak pisano – „uczczenia pamięci Wieszcza w Jego rodzinnym mieście”, oprócz usypania kopca, wystawy pamiątek, chciano założyć muzeum mickiewiczowskie w domu rodzinnym wieszca, ochronić Świteź, a także jak wyjaśniał Komitet: „Ziemia Nowogródzka, która wydała Mickiewicza, dopiero po odzyskaniu Niepodległości mogła złożyć temu największemu swemu synowi hołd jawny i głośny. (...) „Ale była jeszcze sprawa ważna, może nawet zasadnicza, której żaden pomnik ani załatwić, ani przysłonić sobą nie może: gnębiona i wynaradawiana przez tyle dziesiątków lat ludność ziemi Nowogródzkiej nie zna w całości dzieł swego genialnego rodaka (...)”²⁸. W Nowogródku wydane zostały wówczas: w 1931 roku *Poezje i Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*, w latach 1932–1935 aż 7 wydań *Dzieł poetyckich*, w latach 1933–1934 pięciotomowe *Dzieła prozą* oraz dwukrotnie *Pan Tadeusz*. Wszystkie te wydania ukazały się w opracowaniu Tadeusza Piniego.

Kolejnym zagadnieniem, które należy wziąć pod uwagę to jubileusze. Czy wpłynęły one na wydawanie dzieł wieszca? Niewątpliwie, jubileusz wybrzmiewa w przypadku wydawania *Pana Tadeusza*. W 1934 roku ukazało się 7 pozycji tego utworu w osobnych wydaniach i 3 w wydawnictwach zbiorowych. Niektóre wydania były nazwane jubileuszowymi, podawano tę informację na okładce lub stronie tytułowej, np. lata „1834–1934”, „Wyd. jubileuszowe dla uczczenia setnej rocznicy (1834–1934) ukazania się poematu”²⁹, a także widać było inicjatywy prywatne, jak sfinansowanie wydania poematu wieszca przez Fabrykę Środków Kawowych w Skawinie, o czym świadczy zapis: „Młodzieży szkolnej w setną rocznicę pierwszego wydania «Pana Tadeusza» ofiarują tę książeczkę Henryka Francka Synowie S.A.”. Jednak w przypadku innych tytułów nie jest to już tak widoczne, choć trzeba wziąć pod uwagę proces wydawniczy i niekiedy pewne inicjatywy wydawnicze mogły ukazywać się z opóźnieniem. Niektóre wydania, jak wspomniane nowogródzkie, wydawano z okazji rocznic związanych z życiem autora (np. uczczenie 75. rocznicy śmierci autora).

²⁸ Od Komitetu, w: *Dzieła poetyckie*, wydał i obj. T. Pini, Nowogródek: nakł. Komitet Mickiewiczowski, 1933, s. IV.

²⁹ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz: tekst na podstawie pierwszego wydania*; przedm. Manfreda Kridla; z il. E. M. Andriollego, Wydanie jubileuszowe, Warszawa: Wydawnictwo J. Przeworskiego 1934 (Warszawa: Drukarnia „Grafja”).

Geografia wydawnicza

Dzieła Adama Mickiewicza wydawano zarówno w kraju, jak i za granicą. Najwięcej, bo aż 78% wydano na terenie II Rzeczypospolitej, poza tym ukazały się one w 16 krajach. Były to inicjatywy w państwach sąsiadujących: Czechosłowacja (Martin, Praga), Litwa (Kowno), Łotwa (Ryga), Niemcy (Monachium) i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, (Charków, Kijów, Mińsk, Moskwa), a także w państwach, gdzie mieszkało wielu Polaków i w okresie rozbiorowej niewoli były ważnymi ośrodkami na mapie kultury polskiej: Francja (Paryż), Włochy (Florencja, Lanciano, Mediolan, Neapol, Rzym) oraz Szwajcaria (Raperswil). Ponadto prace Mickiewicza wydawano w Anglii (Londyn), Bułgarii (Sofia), Chinach (Szanghaj), Finlandii (Helsinki, Porvoo), Irlandii (Dublin), Jugosławii (Zagrzeb), Stanach Zjednoczonych (Chicago, Los Angeles) oraz Szwecji (Sztokholm).

Najwięcej badanych tytułów wydawniczych, bo aż 75, ukazało się w Warszawie (150 tomów). Stanowiło to 31% wszystkich wydań utworów i prac Mickiewicza w badanym okresie. Najaktywniejszymi warszawskimi wydawcami były: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska” (16), Spółka Gebethner i Wolf (11) oraz wydawnictwo Michała Arcta (8). Wydawano te prace w ramach takich serii, jak: „Wielka Biblioteka” (zwłaszcza w podserii „Dział II. Biblioteka Szkolna”, która wyróżniała się graficznie i edytorsko, a przede wszystkim dołączano w niej krótkie komentarze do tekstu i starannie dobrane ilustracje), „Pisarze Polscy i Obcy”, „Biblioteczka Uniwersytetów Ludowych i Młodzieży Szkolnej” oraz „Biblioteczka Narodowa”. Z innych wydawców można wymienić m.in. Kazimierza Idzikowskiego, Jakuba Przeworskiego, Towarzystwo Wydawnicze „Ignis”, Towarzystwo Wydawnicze „Rubikon”, Towarzystwo Wydawnicze (Mortkowicza), Wydawnictwo Szybel, które wydało *Pana Tadeusza* w języku hebrajskim w tłumaczeniu Josepha Lichtenbauma (1921). Warto też zwrócić uwagę na warszawskie kolekcjonerskie wydanie *Sonetów krymskich* z przedmową Artura Górskiego, które się ukazało w 1923 roku z inicjatywy Towarzystwa Bibliofilów Polskich. Wydano je w nakładzie 395 numerowanych egzemplarzy na welinie (bardzo cienkim pergaminie z cielęcej skóry) i papierze czerpanym. Za stronę graficzną (układ, rysunki) odpowiedzialny był znany grafik, typograf Adam Póltawski³⁰. Omówione edycje warszawskie były wydawane po polsku, ale pięć pozycji ukazało się w innych językach: angielskim, esperanto, francuskim, hebrajskim i ukraińskim.

³⁰ R. Nowoszewski, *Bibliografia druków warszawskich towarzystw bibliofilskich 1921–1996*, Warszawa 1997, poz. 2.

Na drugim miejscu wśród ośrodków wydawniczych drukujących w badanym okresie dzieła Mickiewicza uplasował się Lwów. Ukazało się tam 27 tytułów (ok. 37 tomów). Dzieła Mickiewicza wydawały tam głównie cztery instytucje: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Księgarnia Gubrynowicza i syna, Spółka Wydawnicza „Vita” oraz Księgarnia Maksymiliana Bodeka. Warto też zwrócić uwagę, że we Lwowie wydano ukraińskie tłumaczenie *Konrada Wallenroda* i przekład w jidysz *Pana Tadeusza*. Nad lwowskimi wydaniem prac Mickiewicza pracowało wielu wybitnych uczonych i pedagogów m.in. Henryk Biegeleisen, Wilhelm Bruchnalski, Jan Bystrzycki, Adam Cehak, Bohdan Janusz, Kazimierz Giebułtowski, Józef Kallenbach, Juliusz Kleiner, Stanisław Łempicki, Jan Nepomucen Łoś, Stanisław Pigoń, Leon Sternklar. Większość z nich była związana z Towarzystwem Literackim im. Adama Mickiewicza założonym we Lwowie w 1886 roku.

Na trzecim miejscu pod względem miejsc wydania prac Mickiewicza w okresie międzywojennym znalazły się trzy miasta (ukazało się tam po 18 tytułów): Kraków (ok. 51 tomów), Łódź (21 tomów) i Poznań (25 tomów). W Krakowie dzieła Mickiewicza drukowała przede wszystkim Krakowska Spółka Wydawnicza, w serii „Biblioteka Narodowa” w opracowaniu Józefa Kallenbacha lub Stanisława Pigonia oraz Drukarnia Narodowa pod redakcją Tadeusza Piniego. Pojedyncze inicjatywy podejmowały: Towarzystwo Miłośników Książki, Księgarnia J. Czerneckiego, Związek Robotniczych Stowarzyszeń Spółdzielczych „Proletariat” oraz Polska Akademia Umiejętności, która we współpracy z wydawnictwem Gebethnera i Wolffa oraz drukarnią Uniwersytetu Jagiellońskiego wydała trzecią część *Dziadów* w opracowaniu Józefa Kallenbacha. W Łodzi głównym wydawcą prac Mickiewicza była prężnie działająca księgarnia Abrama Fajbusa Mittlera, który wydawał je głównie w ramach serii „Biblioteka Klasyków Polskich”. Ich przygotowanie do druku wspierał Jan Ster. W Poznaniu inicjatywą taką wykazało się Towarzystwo Czytelni Ludowych, które wydało siedem pozycji w opracowaniu Leona Bochenka i opublikowało je w ramach serii „Biblioteka Towarzystw Czytelni Ludowych”. Ponadto twórczość Mickiewicza drukowała spółka księgarsko-wydawnicza Fiszer-Majewski w ramach serii „Biblioteka Arcydział Literatury” oraz Spółka Pedagogiczna, która wydawała prace w serii „Biblioteczka Piśmiennictwa Polskiego”.

Warto też zwrócić uwagę na Złoczów, gdzie wydano 7 tytułów wydawniczych (7 tomów). Wszystkie przez Wilhelma Zukerkandla w „Bibliotece Powszechnej”. Były to: *Ballady i romanse*, *Sonety*, *Dziady* (wszystkie części), *Konrad Wallenrod*, *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego* oraz dramat przetłumaczony na język polski przez Tomasza Augusta Olizarowskiego *Jakub Jasiński albo dwie Polski*. Z kolei w Tarnowie (5) drukowano prace wieszczą głównie z inicjatywy Księgarni Zyg-

munta Jelenia oraz Księgarni Józefa Pisza, a w Przemysłu 2 pozycje wydrukowano w Wydawnictwie Książnicy Naukowej. Wyżej zwrócono już uwagę na inicjatywy Komitetu Mickiewiczowskiego w Nowogrodku, miejscu szczególnie związanym z biografią wieszczka oraz inicjatywy wydawnicze w Mikołowie na Śląsku. Wydawane tam prace to cenne kilkutomowe dzieła, chętnie wznawiane, co świadczy o dużym zapotrzebowaniu na te wydawnictwa w tych miejscach.

Podsumowując, w II Rzeczypospolitej dzieła wieszczka drukowano w 15 miastach, a inicjatywy tej podjęło się 52 wydawców. Wiele tytułów ukazało się w ramach serii wydawniczych.

Wnioski

Podsumowując, 236 tytułów wydawniczych w 403 tomach dają podstawy do wyciągnięcia wniosku, że prace Adama Mickiewicza mogły trafić do szerokiego kręgu odbiorców.

Wydania prac Adama Mickiewicza w okresie II Rzeczypospolitej miały różny charakter. Najwięcej było wydań szkolnych i popularnych, o czym świadczą choćby serie wydawnicze, w ramach których się ukazywały. Były one przeznaczone do nauczania szkolnego lub dla szerokiej publiczności, często dla odbiorców o niewysokich kompetencjach czytelniczych. Znaczenie tych wydań było ogromne, biorąc pod uwagę odradzającą się państwowość polską i nowo tworzącą się sieć szkół, wzrastające zapotrzebowanie na lektury. Szczególną rolę odgrywały one w województwach, gdzie była pilna potrzeba edukacji rudymenarnej, ale także szerzenia kanonu literatury polskiej wśród społeczności funkcjonującej w środowisku wielokulturowym. Były także wydania skierowane do czytelnika znającego już twórczość wieszczka i szukającego szerszych informacji. Warto podkreślić, że podczas prac nad wydaniem sejmowym wypracowano wytyczne dla Komitetu Redakcyjnego, były to jedne z pierwszych instrukcji w polskim edytorstwie. W wydaniu tym ukazało się także wiele materiałów wcześniej niepublikowanych. W dwudziestoleciu międzywojennym twórczość Mickiewicza była więc popularyzowana wśród czytelników ludowych i elit.

Utwory Mickiewicza wydawane były nie tylko w języku polskim, ale także w innych językach. Na terenie II Rzeczypospolitej wydawano tłumaczenia utworów wieszczka na: esperanto, jidysz, hebrajski, litewski, ukraiński, co bardzo podkreśla zapotrzebowanie na takie publikacje w wielonarodowym i wielojęzycznym państwie, a w języku angielskim i francuskim dla szerszego upowszechnienia dzieł polskiego wieszczka narodowego.

Na wydawanie poszczególnych prac Mickiewicza czy też prac zbiorowych wpływały nastroje, potrzeby społeczne oraz kulturalne, zwłaszcza edukacja literacka i wychowanie patriotyczne, a także jubileusze związane z autorem i jego utworami. Twórczość wieszczą wydawana była systematycznie. Nowe propozycje wydawnicze pojawiały się co najmniej kilka razy w roku. W latach 20. dominowały edycje pojedynczych utworów, w następnej dekadzie prace zbiorowe, często wymagające większego doświadczenia edytorskiego i zaangażowania większych sił naukowych. Wydaje się, że większe inicjatywy wydawnicze spowodowały spadek innych publikacji z twórczością poety na rynku wydawniczym.

Najwięcej prac Mickiewicza wydano w województwach centralnych (Warszawa, Łódź) – 93 pozycji bibliograficznych i południowych (lwowskie: Lwów, Przemyśl, krakowskie: Kraków, Tarnów; tarnopolskie: Złoczów) – 59 pozycji. Niewiele wydano w województwach wschodnich (Nowogródek, Wilno), zachodnich (Poznań) i śląskim (Mikołów). Według badań Małgorzaty Rowickiej w XIX wieku najwięcej wydań z utworami poety ukazało się w Galicji, a więc po 1918 roku ta przewaga przesunęła się na województwa centralne, przede wszystkim dzięki warszawskiej i łódzkiej produkcji wydawniczej. Natomiast w województwach południowych podejmowało się drukowania omawianych dzieł więcej ośrodków wydawniczych. Przy tej okazji można powiedzieć, że bibliografie drukowane, które jak wskazano wyżej, są z założenia selektywne, zdarza się, że nie rejestrują mniej znanych wydań, co może wpływać na statystyczny obraz sytuacji wydawniczej poszczególnych utworów. W przypadku prac Mickiewicza odnaleziono o 55 pozycji więcej niż w NK. Są to pozycje wydawane w wielu miastach, w tym większych (Warszawa i Łódź), brakuje wydań pojedynczych utworów, wydawanych przede wszystkim na użytek szkolny i popularny lub w mniejszych nakładach, a proporcjonalnie najwięcej brakowało z województw południowych. Te mniejsze inicjatywy wydają się również ważne, ze względu na możliwość docierania do społeczności danego regionu, jest to szczególnie istotne w przypadku województw o dużym zapotrzebowaniu na elementarne szkolnictwo.

Dzieła poety ukazywały się przede wszystkim nakładem instytucji profesjonalnie związanych z książką (firm wydawniczych, księgarni i drukarni), kilka wyszło nakładem instytucji typu: towarzystwa bibliofilskie, kulturalne, oświatowe, naukowe. Jedna pozycja, jubileuszowa, ukazała się nakładem osób prywatnych, a właściwie firmy do nich należącej i dwa tytuły z pracami poety ukazało się nakładem redakcji czasopism. Można stwierdzić, że twórczość Mickiewicza wydawana była głównie w większych miastach. Jakby małe ośrodki bały się podejmować tego typu inicjatyw.

Przegląd wydań prac Mickiewicza pokazuje, z jak wielkim zjawiskiem mieliśmy do czynienia oraz jaka była rola kulturotwórcza rozsianych po całym kraju

(i nie tylko) inicjatyw przyczyniających się do krzewienia kultury polskiej, często w sensie najbardziej rudymenarnym, a także kładących podwaliny do dalszych krytycznych badań nad twórczością poety.

Bibliografia

Opracowania bibliograficzne, katalogi, bazy danych

Adam Mickiewicz: *twórczość*, vol. 1, oprac. zespół: Zbigniew Przychodniak (kierownictwo i redakcja naukowa), Jerzy Borowczyk, Zofia Dambek-Giallelis, Elżbieta Lijewska, Alicja Przybyszewska, Warszawa 2019 (seria: Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut” t. 10, vol. 1).

Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny, t. 1–5, Warszawa 2000–2004 (hasło Adam Mickiewicz, oprac. J. Maciejewski, uzup. J. Fiecko, t. 3, Warszawa 2002, s. 16–46).

katalog Biblioteki Narodowej: www.bn.org.pl.

katalog Biblioteki Jagiellońskiej: <https://katalogi.uj.edu.pl>.

katalog Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: <https://katalogi.ossolineum.pl>.

katalog Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego: <https://www.buw.uw.edu.pl/biblioteki-uw/katalogi-uw>.

katalog centralny zbiorów polskich bibliotek naukowych NUKAT: <http://katalog.nukat.edu.pl>.

katalog centralny międzynarodowy WorldCAT: <https://www.worldcat.org>.

Nowoszewski Roman, *Bibliografia druków warszawskich towarzystw bibliofilskich 1921–1996*, Warszawa 1997.

Literatura

Bruchnalski W., *Próba kanonu wydawniczego w zastosowaniu do zbiorowej edycji „Dzieł wszystkich Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki” t. 20 (1923), z. 1/4, s. 126–154.

Czarnowska M., *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego 1501–1965*, Warszawa 1967, s. 20–24, 74–78.

Czarnowska M., *Z zagadnień statystyki wydawnictw*, „Przegląd Biblioteczny” 1956, z. 1, s. 36–46.

Galle H., *Przedmowa*, w: A. Mickiewicz, *Przekłady*, ze wstępem i objaśnieniami Henryka Gallego, Lublin: Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie 1918 (Drukarnia M. Arcta w Warszawie), Seria: Arcydzieła Literatury Wszechświatowej, s. 3.

Górski K., *Wydania zbiorowe dzieł Mickiewicza w Polsce Ludowej*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 1974, R. 9, s. 13–24.

Kopczyński K., *Mickiewicz w systemie carskich zakazów: 1831–1855: cenzura, prawo i próby ich oficjalnego omijania*, „Pamiętnik Literacki” t. 83 (1992), z. 3, s. 153–170.

- Maciejewski J., *Cenzorzy i policjanci pruscy nad tekstami Mickiewicza (Wielkie Księstwo Poznańskie – rok 1833)*, w: *Miscellanea z okresu romantyzmu*, cz. 2, red. nauk. Jarosław Maciejewski, Wrocław 1972, s. 440–473.
- Maślanka J., *Stanisław Pigoń jako edytor dzieł Mickiewicza*, w: *Profesor z Komborni: Stanisław Pigoń w czterdziestą rocznicę śmierci*, Kraków 2010, s. 106–120.
- Mickiewicz A., *Dzieła*, pod red. M. Kridla, z przedmową T. Boy-Żeleńskiego, Warszawa 1929, t. I, s. 39–40.
- Od Redakcji*, „Jeniec Polak” 1917, nr 1, s. 1.
- Podręczny słownik bibliotekarza*, oprac. G. Czapnik, Z. Gruszka, przy współpr. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2011.
- Prussak M., *Zmierzch edycji krytycznych?*, „Pamiętnik Literacki” 2020, z. 4, s. 31–43.
- Przychodniak Z., *Jak powstawała korbutowa bibliografia Adama Mickiewicza*, „Biblioteka” 2017, nr 21 (30), s. 181–204.
- Ramlau-Klekowska K., *Normy z zakresu statystyki bibliotecznej i wydawniczej oraz dziedzin pokrewnych*, „Przegląd Biblioteczny” 2001, z. 1/2, s. 97–105.
- Rowicka M., *Wydawnicze losy twórczości Adama Mickiewicza w Królestwie Polskim*, „Roczniki Biblioteczne” 2008 (R. 52), s. 15–30.
- Sadowska J., *Z problemów urzędowej rejestracji druków w II Rzeczypospolitej: egzemplarz obowiązkowy, bibliografia narodowa, statystyka wydawnicza*, „Roczniki Biblioteczne” R. 56 (2017), s. 191–206.
- Skorupa E., *Polskie symbole kulturowe przed sądem pruskim 1871–1914. „O podburzaniu do gwałtów...”*, Kraków 2004.
- Słownik języka polskiego*: <https://sjp.pwn.pl/sjp/wydawnictwo-samoistne;2538950.html>.
- Weintraub W., „*Dzieła wszystkie*”, t. 1–5, *Adam Mickiewicz, pod redakcją Konrada Górskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969 [recenzja], „Pamiętnik Literacki” 62 (1971), z. 1, s. 306–323.
- Wefna-Adrianek M., *Historia księgarni Arctów w Lublinie*, „Księgarz” 1970, nr 2, s. 45–54.
- Winek T., *Pan Tadeusz Adama Mickiewicza. Autografy i edycje*, Toruń–Warszawa 2011.

Katarzyna Zimnoch

Department of Philological Interdisciplinary Studies

University of Białystok

THE EDITIONS OF ADAM MICKIEWICZ'S WORKS IN 1918–1939

Summary

The article presents the publishing history of Adam Mickiewicz's works in the interwar period. The research reveals the geography and chronology of publishing Mickiewicz's works in the interwar period. It shows important initiatives, including state initiatives of disseminating the works of the poet, one of the best recognizable writers by the national public. The main sources are the *Official List of Prints* published in 1928–1939, the card file in the Department of Polish Bibliography 1901–1939 of the National Library, and bibliographical studies (primarily *New Korbut*, vol. 10).

Keywords: Adam Mickiewicz, publishing market (1918–1939), publishing geography of Adam Mickiewicz's works (1918–1939), publishing chronology of Adam Mickiewicz's works in (1918–1939), publishing statistics (1918–1939).